

SATVERSMES TIESAS TIESNESIS

Jura Alunāna iela 1, Rīga, LV-1010. Tālrunis: 67830735, 67210274. E-pasts: tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Satversmes tiesas tiesneša

Jāņa Neimaņa

ATSEVIŠĶĀS DOMAS

Rīgā 2018. gada 15. jūnijā

lietā Nr. 2017-21-01

„Par Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likuma 41. panta pirmās daļas 1. punkta “d” apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam”

1. Satversmes tiesa 2018. gada 6. jūnijā pieņēma spriedumu lietā Nr. 2017-21-01 „Par Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likuma 41. panta pirmās daļas 1. punkta “d” apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam”. Satversmes tiesa nosprieda atzīt Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likuma 41. panta pirmās daļas 1. punkta “d” apakšpunktu (*redakcijā, kas bija spēkā no 2007. gada 1. novembra līdz 2017. gada 15. decembrim*) par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam un attiecībā uz personām, kurām apstrīdētā norma tikusi piemērota vai būtu jāpiemēro tiesā, par spēkā neesošu no pamattiesību aizskārums rašanās brīža.
2. Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likuma 41. panta pirmās daļas 1. punkta “d” apakšpunkts (*redakcijā, kas bija spēkā no 2007. gada 1. novembra līdz 2017. gada 15. decembrim*) noteica, ka apdrošinātājs ir tiesīgs iesniegt regresa prasību pret transportlīdzekļa vadītāju, kas ceļu satiksmes negadījumā nodarījis zaudējumus trešajai personai, ja tas nav iesniedzis

aizpildītu saskaņoto paziņojumu šajā likumā noteiktajā kārtībā vai nav sniedzis informāciju par ceļu satiksmes negadījuma apstākļiem apdrošinātājam pēc tā pieprasījuma.

3. Sprieduma 20. punktā tiesa iekļāva savus apsvērumus par tiesas sprieduma nolēmumu daļas ietekmes robežām. Tiesa attiecināja sprieduma saistošo spēku uz regresa prasījumu, kas izriet no apdrošināšanas līguma tiesiskajām attiecībām un kuru apdrošinātājs bija izvirzījis uz apstrīdētās normas pamata:

1) pret pieteikuma iesniedzēju (*sk. sprieduma 20.1. apakšpunktu*);

2) pret citām personām un:

a. prasījums atzīts ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai

b. par prasījumu pastāv strīds tiesā, kas nav noslēdzies ar spēkā stājušos tiesas spriedumu (*sk. sprieduma 20.2. apakšpunktu*).

Sprieduma 20.2. apakšpunktā tiesa norādīja, ka šāda nolēmuma pamatojums ir, "lai aizsargātu arī šo citu personu pamattiesības".

Tiesa neattiecināja sprieduma ietekmi uz tādu transportlīdzekļa vadītāja tiesisko attiecību ar apdrošinātāju, kurā regresa prasības izpildi apdrošinātājs panāca, nevēršoties tiesā.

4. Nevaru piekrist tiesas sprieduma nolēmuma daļai, ka Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likuma 41. panta pirmās daļas 1. punkta "d" apakšpunkts (*redakcijā, kas bija spēkā no 2007. gada 1. novembra līdz 2017. gada 15. decembrim*) tiek atzīts par spēkā neesošu attiecībā uz personām, kurām apstrīdētā norma tikusi piemērota tiesā un tiesas spriedums attiecīgajās lietās stājies spēkā (izņemot pieteikuma iesniedzēju). Tam pamatā ir turpmāk minētie argumenti.

5. Satversmes 85. pants piešķir Satversmes tiesai tiesības atzīt par spēkā neesošiem likumus vai to daļas. Šajā pantā atspoguļojas Latvijas tiesībās pastāvošais dogmatiskais uzskats, ka tiesību norma, kura ir pretrunā ar augstāka juridiskā spēka tiesību normu, ir spēkā neesoša un tā nav īpaši vēl jāatceļ ar kādu tiesību aktu. Tādēļ atbilstoši Satversmes 85. pantam Satversmes tiesa šādu tiesību normu neatceļ, bet vienīgi konstatē, ka tā ir spēkā neesoša.

6. Tiesību normas atzīšana par spēkā neesošu nozīmē, ka no sākta gala (*ex tunc*) tā juridiski nekad nav pastāvējusi un faktiski bijusi spēkā tikai deklaratīvi. Tiesību normas atzīšana par spēkā neesošu noliedz tās tiesiskās sekas, kādas tiesību norma radījusi tās deklaratīvās spēkā esības laikā. Tādējādi šīs konsekvences loģiskās sekas ir tādas, ka šajā laikā uz spēkā neesošās tiesību normas pamata izdotie tiesību akti ir jāatceļ, to radītās tiesiskās sekas jāpārskata. Likumi neierobežo ilgstoši spēkā esošas tiesību normas atbilstības pārbaudi augstāka juridiskā spēka normai. Arī izskatāmajā lietā tiesību norma bija spēkā desmit gadus. Šādas, ilgu laiku spēkā esošas tiesību normas atzīšana par spēkā neesošu atstāj ļoti būtisku ietekmi uz visu tiesību sistēmu un sabiedrības dzīvi. Pagātnes notikumus nevar padarīt par nebijušiem, var mēģināt tikai kompensēt to sekas vai mainīt notikumu gaitu nākotnē.

7. Satversmes tiesas likuma 32. panta trešā daļa pieļauj Satversmes tiesai pašai noteikt sava sprieduma tiesisko segu ietekmi, lai mazinātu tiesiskās drošības un noteiktības apdraudējumu, kādas visos gadījumos radītu tiesību normas atzīšana par spēkā neesošu.

Tādēļ Satversmes tiesa pārsvarā gadījumos izvēlas atzīt tiesību normu par neatbilstošu Satversmei no sprieduma pasludināšanas brīža, ja nav īpašu apsvērumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 26. aprīļa spriedumu lietā Nr. 2017-18-01, 2016. gada 27. jūnija spriedumu lietā Nr. 2015-22-01*), vai no kāda brīža nākotnē pēc sprieduma pasludināšanas, ja nepieciešams dot laiku likumdevējam pieņemt labāku regulējumu vai atrast labāku tiesisko interešu izvērtējumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 12. aprīļa spriedumu lietā Nr. 2017-17-01, 2018. gada 15. maija spriedumu lietā Nr. 2017-15-01, 2017. gada 24. novembra spriedumu lietā Nr. 2017-07-01, 2017. gada 26. oktobra spriedumu lietā Nr. 2016-31-01, 2017. gada 10. februāra spriedumu lietā Nr. 2016-06-01, 2016. gada 29. aprīļa spriedumu lietā Nr. 2015-19-01, 2016. gada 16. jūnija spriedumu lietā Nr. 2015-18-01, 2016. gada 12. maija spriedumu lietā Nr. 2015-14-0103*).

Lietās, kas ierosinātas pēc personas konstitucionālās sūdzības, Satversmes tiesa, lai aizsargātu konkrētā konstitucionālās sūdzības iesniedzēja intereses, atzīst tiesību normu par neatbilstošu un spēkā

neesošu no brīža, kad tā radījusi pamattiesības individuālu aizskārums konstitucionālās sūdzības iesniedzējam (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2016-13-01 16. punktu*).

Lietās, kas ierosinātas pēc tiesas pieteikuma, Satversmes tiesa pamatā atzīst tiesību normu par neatbilstošu un spēkā neesošu no pamattiesību aizskārums brīža vai normas pieņemšanas brīža:

- a. attiecībā uz individuālu personu, kuru skartu šīs tiesību normas piemērošana attiecīgajā civil-/administratīvajā vai krimināllietā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-02-03 22. punktu vai 2017. gada 18. maija sprieduma lietā Nr. 2016-12-01 15.3. punktu*) vai
- b. attiecībā uz personām līdzīgās civil-/administratīvajās vai krimināllietās, bet kurās tiesvedības process vēl nav noslēdzies (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-12-01 23. punktu vai 2017. gada 15. jūnija sprieduma lietā Nr. 2016-11-01 22. punktu*).

Satversmes tiesa ir piešķirusi spriedumam atpakaļvērstu ietekmi tikai ārkārtīgi retos gadījumos. Pamatā tie ir gadījumi, kad tiesa konstatējusi, ka apstrīdētā tiesību norma bijusi izdota, acīmredzami pārkāpjot likumā noteikto pilnvarojumu jeb *ultra vires*, un arī tikai tad, ja nav īpašu apsvērumu, kādēļ tiesiskā noteiktība un stabilitāte būtu aizsargājama (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 21. februāra sprieduma lietā Nr. 2017-11-03 18. punktu, 2017. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2016-23-03 18. punktu, 2016. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2015-13-03 17. punktu*).

8. Lemjot par tiesību normas atzīšanu par spēkā neesošu, Satversmes tiesa ir pati vairākkārt norādījusi, ka tai iespēju robežās ir jāgādā par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku:

- a. neradītu personām Satversmē garantēto pamattiesību aizskārums (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 16. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-13-01 22. punktu, Satversmes tiesas 2016. gada 29. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2015-19-01 17. punktu un tajā minēto judikatūru*) vai,

- b. nepdraudētu tiesisko stabilitāti un noteiktību (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-02-03 22. punktu un tajā minēto judikatūru*).

Tādēļ arī Satversmes tiesa nekad nav atzinusi tiesību normu par spēkā neesošu (*ex tunc*), ja apstrīdētā norma regulējusi privāttiesiskas attiecības, izņemot lietās, kas ierosinātas pēc personas konstitucionālās sūdzības un tikai lai aizsargātu konkrētā konstitucionālās sūdzības iesniedzēja intereses vai kurās tiesvedības process nav noslēdzies (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 16. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-13-01 23. punktu un 2014. gada 29. decembra sprieduma lietā Nr. 2014-06-03 25. punktu*).

Izskatāmajā lietā Satversmes tiesa ir atkāpusies no savas konsekvētās prakses.

9. Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likuma 41. panta pirmās daļas 1. punkta “d” apakšpunkta (*redakcijā, kas bija spēkā no 2007. gada 1. novembra līdz 2017. gada 15. decembrim*) atzīšana par spēkā neesošu *ex tunc* padara uz tās pamata celtos prasījumus par spēkā neesošiem (*sal. Civillikuma 1415. pantu*). Apdrošinātājs, kurš, pamatojoties uz šo normu, izvirzīja prasījumu pret transportlīdzekļa vadītāju, paļāvās uz prasījuma pamatā esošās tiesību normas atbilstību Satversmei. Prasījuma pieļaujamību un pamatotību strīdus gadījumā izvērtēja vispārējās jurisdikcijas tiesa. Tiesas spriedums stājās spēkā un ieguva likuma spēku. Neviens cits transportlīdzekļa vadītājs, izņemot pieteikuma iesniedzēju, neturpināja aizstāvēt savas aizskartās tiesības Satversmes tiesā. Atbilstoši Tiesu informācijas sistēmas datiem kopumā šādu prasījumu, kuri desmit gados, kamēr spēkā bija apstrīdētās normas redakcija, celti uz apstrīdētās normas pamata un kuros vispārējās jurisdikcijas tiesas spriedums stājies spēkā, ir ievērojams – vairāk kā 100.

Ar Satversmes tiesas spriedumu šīs ar vispārējās jurisdikcijas tiesas spriedumu nodibinātās tiesiskās attiecības tagad ir zaudējušas savu tiesisko stabilitāti, jo transportlīdzekļa vadītājs var pieprasīt lietas jaunu izskatīšanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem (*sk. Civilprocesa likuma 479. panta piekto punktu*).

Prasījums, kurš bija reiz celts un apmierināts uz spēkā neesošas normas pamata, tiks pārskatīts. Apdrošinātāja mantiskās tiesības tiks aizskartas – tam būs jāatdod atpakaļ viss, ko tas saņēmis no transportlīdzekļa vadītāja, pamatojoties uz regresa prasību, jo Satversmes tiesa šo prasījuma normu atzinusi par spēkā neesošu no tiesvedības uzsākšanas brīža.

Izskatāmajā lietā Satversmes tiesa vērsa savu uzmanību tikai uz transportlīdzekļa vadītāja īpašuma tiesībām, taču privāttiesiskās attiecībās vienlīdz būtiskas ir arī otras puses (izskatāmajā gadījumā – apdrošinātāja) īpašuma tiesības, kas garantētas Satversmes 105. pantā. Satversmes tiesas spriedums ir radījis šādiem apdrošinātājiem īpašuma tiesību aizskārumu.

10. Man arī nav izprotama tiesas izšķiršanās, kādēļ tieši tajās privāttiesiskajās attiecībās, kurās stājies spēkā tiesas spriedums, tiesiskā stabilitāte ir mazāk nozīmīga, nekā tajās, kurās transportlīdzekļa vadītājs jau pirms tiesas procesa ir izpildījis apdrošinātāja regresa prasību. Pēdējos gadījumos Satversmes tiesa apstrīdēto normu neatcēla ar atpakaļvērstu spēku. Tādējādi sanāk, ka tajās lietās, kurās apdrošinātājam bija nepieciešams aizstāvēt savas aizskartās tiesības un tas cēla regresa prasību tiesā, jo transportlīdzekļa vadītājs labprātīgi nepildīja tā brīža apstrīdētās normas prasības, apdrošinātājs ir sliktākā tiesiskā situācijā, nekā tajās lietās, kur panāca sava prasījuma izpildi pirms tiesas. Savukārt, ja par mērauklu kalpo tas, vai transportlīdzekļa vadītājs ir cīnījies par savām subjektīvajām tiesībām, tad Satversmes tiesai bija jāievēro, ka transportlīdzekļa vadītājam bija jāved šī cīņa tālāk par vispārējās jurisdikcijas tiesu un jāizmanto tiesības apstrīdēt prasījuma normas atbilstību Satversmei, kā to izdarīja pieteikuma iesniedzēja.

11. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, lai atzītu apstrīdēto normu par spēkā neesošu nevis no sprieduma publicēšanas dienas, bet no cita brīža, Satversmes tiesai savs viedoklis ir jāpamato (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 16. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-13-01 22. punktu un tajā minēto tiesas judikatūru*).

Taču sprieduma 20.2. apakšpunktā iztrūkst pamatojums tam, kādēļ apstrīdētā norma atzīstama par spēkā neesošu *ex tunc*. Pamatojums – “lai aizsargātu arī šo citu personu (*lasi – transportlīdzekļa vadītāju*)

pamattiesības” – ir acīmredzami nepietiekams un virspusējs, jo atstāj bez ievērības un atbildes jautājumu par apdrošinātāju tiesisko stāvokli, kā arī nerespektē ar spēkā stājušos tiesas spriedumu civillietā vairāku gadu garumā nodibināto tiesisko stabilitāti un noteiktību.

Tiesnesis

J. Neimanis